

3 МІНУЛАГА — У СУЧАСНАСЦЬ

Прынцыпы маральнага выхавання ў народнай педагогіцы беларусаў

В. С. БОЛБАС,
прарэктар па навуковай рабоце Мазырскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута імя Н. К. Крупскай, кандыдат педагогічных навук

Шматвяковы выхаваўчы вопыт нашых продкаў, які шліфаваўся жыццём і часам, дазволіў яшчэ ў старажытныя часы выпрацаваць сукупнасць ідэй і падыходаў, што дапамагалі наступным пакаленням скіроўваць выхаванне па апрабаваных, найбольш эфектыўных і выніковых шляхах. Паступова складвалася самабытная выхаваўчая сістэма. Яна будавалася на выяўленых папярэднікамі пэўных заканамернасцяў, якія арганічна ўваходзілі ў звод няпісаных палажэнняў традыцыйнай педагогічнай культуры беларусаў. Само існаванне заканамернасцей народна-выхаваўчай сістэмы, у рэшце рэшт, і прадвызначыла развіццё такога феномена, як народная педагогіка. На жаль, генезіс, развіццё і стан ведаў аб гэтым феномене вельмі мала даследаваны педагогічнай навукай. Між тым значную каштоўнасць уяўляе вывучэнне асобных кампанентаў народна-педагогічнай культуры, сярод якіх прыярытэтнае месца павінны займаць выхаваўчыя прынцыпы ці патрабаванні, бо яны непасрэдна абумоўлены аб'ектыўнымі заканамернасцямі народнага выхавання. Менавіта яны надавалі народнаму выхаванню шэраг асаблівасцей і адметнасцей, з дапамогай якіх захоўвалася ўласнае этнанацыянальнае аблічча.

Асноўнай крыніцай вывучэння маральна-выхаваўчых прынцыпаў традыцыйнай педагогікі з'яўляецца вусная народная творчасць — своеасаблівая скарбонка і сховішча народна-педагогічнай мудрасці. Яе аналіз дае ўсе падставы сцвярджаць, што нашымі продкамі на працягу многіх вякоў была выпрацавана даволі адладжаная сістэма патрабаванняў да практычнай арганізацыі маральнага выхавання. Маральна-выхаваўчая

практыка беларускага народа пераканаўча даказала, што прытрымліванне створаных жыццём прынцыпаў, якія адлюстроўваюць заўважаныя і ўстаноўленыя педагогічным народным геніем заканамернасці выхавання, дае добры плён у дасягненні пастаўленых мэт.

Цесная злучанасць народа Беларусі з прыродай, трывалае існаванне ў грамадскай свядомасці элементаў язычніцкай веры абумовілі пры гадаванні дзяцей зварот да **прыродазгоднасці ў выхаванні** як найгалоўнейшага прынцыпу. Прычым разуменне і прытрымліванне гэтага прынцыпу даволі шматаспектнае і больш шырокае, чым у навуковай педагогіцы. Існавала перакананне аб дасканаласці, разумнасці прыроды, у тым ліку і прыроды чалавека, меркавалася, што ў ёй больш добра, чым зла, і што дабро пры правільнай арганізацыі жыцця перамагае. Гэты прынцып, па сутнасці, патрабаваў арганічнай сувязі, злітнасці чалавечага існавання з жывой і нежывой прыродай, якая выступала ў якасці важнейшай выхаваўчай школы. Выхаванец пастаянна адчуваў сябе часцінкай космасу, уплыў якога на індывіда адэкватна вызначаецца не толькі канкрэтнымі ўчынкамі, паводзінамі, але нават думкамі і намерамі чалавека.

У народзе было прыкмечана, што на развіццё асобы істотны ўплыў аказвае **фактар спадчыннасці**. На эмпірычным узроўні народная педагогічная мудрасць спрабавала даказаць, што многія рысы і якасці перадаюцца ад бацькоў дзецям з пакалення ў пакаленне. Фальклорная скарбонка беларусаў утрымлівае шэраг выслоўяў, якія пераконвалі ў прадвызначанасці спадчыннасцю чалавечых асаблівасцей («Не адкоціцца яблыка ад яблыні», «Сава не народзіць сокала», «Які куст, такія і адросткі», «Якое дрэва, такі клін», «Які бацька, такі сын», «Які дуб, такія і плады», «Ад добрага кораня — добры і адростак», «Як добрае семя, то добрае племя», «Харошыя бацькоў — харошыя і дзеці» і інш.). Не ўлічваць такія высновы ў выхаванні было проста немагчыма.

Але ж выхаваўчы вопыт папярэджаў, што падобныя залежнасці паміж бацькамі і дзецьмі ўсё-такі не з'яўляюцца фатальна вызначальнымі. Па-першае, у кожным правіле існуюць выключэнні, таму і ў «Аднаго бацькі і адной маткі няроўныя бываюць дзеткі», «І ў сям'і не без вырадка», «Нягоднік не родзіцца, а зробіцца». Па-другое, дзякуючы адпаведным намаганням можна дабіцца дзівосных вынікаў у фарміраванні асобы. Згадаем, напрыклад, як у многіх казках дзяцей аддаюць на навучанне і выхаванне майстрам сваёй справы. У народзе разумелі значную ролю спецыяльна арганізаванага выхавання ў

фарміраванні асобы, таму ўдзялялі яму вялікую ўвагу: «Хто дзяцей мае, няхай навучае», «Разумным дзіця не родзіцца». Іншая справа, што выхаванне лічылася досыць складанай справай і патрабавала не толькі значных намаганняў, а і адпаведнага ўмельства: «Дзетак гадаваць — не курак пасклікаць», «Пускаць на свет лёгка, ды ставіць на ногі цяжка», «Умеў дзіця радзіць — умей і вучыць».

У народзе абгрунтоўвалася ўпэўненасць у значных магчымасцях выхавання, але без залішняй яго абсалютызацыі. А што тычыцца перавыхавання, то да яго часта наогул ставіліся вельмі скептычна. «З лысага цялятка лысы вол будзе», «Як удацца жараба з лысінкай, дык і здохне такое», «Чорнае белым не стане», «Чорнага сокала не вымыш дабяла», «Сокала не пераробіш у саву» — разважалі ў народзе. Вось чаму ў многіх казках працэс пераўвасаблення чалавека, набыццё ім новых якасцей часта адбываецца з дапамогай звышнатуральных сіл — у адно вуха ўлез гэткім, а праз другое вылез зусім іншым, выпіў цудадзейнага напою і непазнавальна змяніўся і г. д.

Прытрымліванне прынцыпу прыродазгоднасці асабліва выразна праяўляецца пры арганізацыі выхавання ў адпаведнасці з прыродай дзіцяці. Маецца на ўвазе **полаўзроставая стратыфікацыя выхаванцаў і ўлік іх індывідуальных асаблівасцей**. Згадаем, што з самага нараджэння прынцыпова па-рознаму арганізуецца гадаванне хлапчукоў і дзяўчынак. Такія адметнасці відавочныя не толькі ў агульнавыхаваўчым плане, калі першых рыхтавалі да вядучай ролі мужа, руплівага і дбайнага гаспадара, а другіх — да ролі паслухмянай, працавітай жонкі, а і ў маральна-выхаваўчым. Так, у мужчын высока цаніліся маральныя каштоўнасці, якія грунтаваліся на сіле волі, фізічнай сіле, спрытнасці, умельстве. Таму на першы план вылучаліся такія якасці, як цвёрдасць характару, адпаведнасць слоў і спраў, прыстойнасць, сумленнасць, пачуццё ўласнага гонару, цярдлівасць і інш. З ранняга дзяцінства фарміравалася перакананне, што «гаспадар — галава ў хаце». Больш высокае становішча ў іерархічнай лесвіцы маральных якасцей жанчыны займалі дабрыня, сціпласць, стрыманасць, цнатлівасць, паслухмянасць. Адрозненні ў гадаванні хлапчукоў і дзяўчынак у народнай педагогіцы настолькі істотныя, што, па сутнасці, выхаванне дзяцей раздзялялася на два асобныя працэсы — працэс выхавання хлапчукоў і працэс выхавання дзяўчынак. Кожны з іх меў свае мэты, свой змест, існавалі адрозненні ў выхаваўчых метадах і сродках, а таксама ў адпаведных патрабаваннях да іх арганізацыі.

Гэтак жа мяняліся выхаваўчыя падыходы ў залежнасці ад узросту дзіцяці. Вельмі яркая сведчыць аб гэтым наступная прымаўка: «Да пяці год пястуй дзіця, як яечка, да сямі пасі, як авечку, тады выйдзе на чалавечка». Прычым лічылі, што «кожны ўзрост сваім шчасцем жыве». За аснову ўзроставага падыходу ў выхаванні народная педагогіка бярэ храналагічны ўзрост усіх дзяцей, і гэта дапамагае вызначыць і вылучыць на першы план спецыфіку выхавання не асобнага індывіда, а пэўнай катэгорыі выхаванцаў. Як адзначаюць даследчыкі, народна-выхаваўчая практыка вылучала наступныя ўзроставыя перыяды: да 1 года — немаўлятка, 1—3 — маленства, 3—7 — ранняе дзяцінства, 7—12 — дзяцінства, 12—14 — падлеткавы ўзрост, 14—17/18 — юнацтва. У народзе дакладна сфарміравана ідэя, што выхаванне дзяцей павінна пачынацца як мага раней: «Выхоўвай дзіця як упоперак лаўкі ляжыць», «Гні галінку пакуль маладзенькая», «Тады дзяцей вучаць, як каля лаўкі ходзяць», «Што ў маленстве выхаваеш, на тое ў старасці і абапрэшы», «Не навучыш слухаць маленькім, не паслухае, калі барада вырасце» і інш.

Народная педагогічная мудрасць звяртае таксама ўвагу і на тое, што побач з агульнымі адметнасцямі дзяцей пэўнага ўзросту існуюць індывідуальныя асаблівасці, якія не заўсёды ўлісваюцца ў звычайныя жыццёвыя ўяўленні. «Не роўны лес, не роўны людзі», «Кожны чалавек па-свойму жыве» — разважліва заключалі ў народзе. Дарэчы, такім чынам народная педагогіка досыць вычарпальна адказвае на пытанне, якое з'яўляецца прадметам даўніх спрэчак вучоных. Гэта пытанне аб тым, ці аднолькавыя ўсе людзі ад нараджэння ў якасці аб'ектаў маральнага выхавання. Так, напрыклад, у фальклорных творах часта расказваецца аб той ці іншай асобе, якая зусім не падобна на іншых людзей, праяўляе свае асаблівыя здольнасці толькі пры пэўных, індывідуальных адносінах да яе. Вельмі часта ў пачатку народных казак усе сыны падаюцца разумнымі, а адзін — дурань. Але ў далейшым высвятляецца, што ён проста не такі, як усе іншыя, а з'яўляецца носьбітам высокіх маральных якасцей, схаваных пад незвычайнасцю індывіда, і потым у пэўных абставінах становіцца сапраўдным героем. Вось чаму, апрача ўсяго іншага, засяроджвалася ўвага выхавальнікаў на глыбокім, удумлівым унікненні ва ўнутраную сутнасць з'яў, бо «не ўсё золата, што блішчыць». Ёсць падставы сцвярджаць, што ў адрозненне ад акадэмічнай педагогікі традыцыйная педагогіка вызначала метады і сродкі выхавання не толькі і не столькі зыходзячы з выхаваўчых мэт і зместу, колькі ў значнай

ступені, а часам і ў асноўным арыентуючыся на здольнасці і магчымасці канкрэтных дзяцей. У гэтым і праяўляецца яе жыццесцвярдзальная сіла, і адсюль бярэ пачатак адна з асноўных умоў яе эфектыўнасці.

У любога народа, і беларусы тут не выключэнне, значная частка вусна-паэтычнай творчасці грунтуецца на каляндарна-абрадавай дзейнасці, якая адлюстроўвае прыродныя з'явы, поры года і г. д. У беларускім фальклору цяжка знайсці твор, які прама ці ўскосна не раскрываў бы сувязі чалавека з прыродай. Усведамленне арганічнай злучанасці з прыродай, успрыманне чалавека ў якасці яе састаўной частці садзейнічалі правядзенню прамых аналогій паміж асобнымі прыроднымі працэсамі і выхаваннем дзяцей. Сфармуляваныя падобным чынам патрабаванні да практычнай арганізацыі выхавання хоць і знаходзяцца з пункту гледжання сучаснай навукі на прымітыўным, эмпірычным узроўні і могуць быць памылковымі, але ўсіх жыхароў ад малога да старога яны даходліва, зразумела і пераканаўча ўзбройвалі відавочнымі «педагагічнымі ведамі»: «Гукні на лес, то і лес адгукнецца», «Гэта яшчэ цвет, а ягады будуць», «Па кветках яблыкаў не лічы», «І сабака добры дух чуе», «Не ўсякая мука хлебам стане», «Лішняга і свіння не есць», «Адзін дуб у полі — гэта не лес».

У рэальным жыцці беларусаў сама прырода была цудоўным выхаваўчым сродкам. Не без падстаў яе адносяць да «гаючых лекаў» душы і цела. А фарміраванне адносін чалавека да жывой і нежывой прыроды ўяўляла важнейшы кампанент маральнага выхавання. У народных уяўленнях маральна дасканалы чалавек «і галінку не зломіць, і травінку не вырве». Сапраўдныя чалавечыя якасці якраз і праяўляюцца праз адносіны індывіда да звяроў і птушак. Не выпадкова беларусы лічаць: «Дзе знішчаецца прырода, там знішчаецца жыццё», «Хто заб'е бабра, не будзе мець добра», «Што мне золата, свяціла б сонца».

Навукоўцы, якія займаюцца вывучэннем народна-педагагічнай культуры, аднадушныя ў тым, што выніковасць традыцыйнага выхавання ў значнай ступені абумоўлена яго цеснай сувяззю з рэальным жыццём. Як правіла, выхаванне не адасаблялася ў спецыяльна арганізаваны працэс — яно арганічна ўпляталася ў шматбаковыя грамадскія адносіны. Дзеці не столькі рыхтаваліся да будучага дарослага жыцця, колькі пасупова пераходзілі ў яго шляхам ускладнення сваёй сацыяльнай ролі. У дзіцячых гульнях яны імітавалі жыццё дарослых, набывалі пэўныя ўменні, рысы і якасці, з ранняга дзяцінства ўключаліся ў прадукцыйную, грамадска карысную працу.

Прынцып сувязі выхавання з жыццём забяспечваў гадаванне дзяцей у непарыўным адзінстве з гістарычнымі, этнічнымі і рэгіянальнымі культурнымі працэсамі. Пастулаты народнай мудрасці трапна канстатавалі: «Што сяло, то нораў», «Кожнаму свой куток мілы». Маральна-этычныя нормы паводзін фарміраваліся ў выніку вышэйназваных і некаторых іншых працэсаў і рэгламентавалі грамадскія адносіны і адпаведны лад жыцця. Іх непасрэдная сувязь з рэчаіснасцю надавала маральнаму выхаванню натуральны, жыццёва неабходны характар. Набытае маральнае якасці штодзённа былі патрэбны дзецям у гульнях, у працы, у адносінах паміж сабой і дарослымі, а са сталеннем значнасць маральнасці асобы яшчэ больш узрасла.

Важны прынцып, на якім будавалася народнае выхаванне, — **прынцып пераемнасці**. Сувязь паміж пакаленнямі ў беларускіх сем'ях аж да апошняга стагоддзя была вельмі цеснай. Сучасным тэарэтыкам і практыкам варта задумацца над тым, што традыцыйная педагогіка не ігнаравала новаўвядзенні і запазычанні звонку, прычым яна ніколі не выкарыстоўвала тыя, што будаваліся на расшучым адмаўленні старога вопыту. Новае ахвотна прымалася тады, калі яно дапаўняла, развівала, узабагачала існаваўшыя ўяўленні і падыходы. Таму і сёння вельмі ацярожна трэба адносіцца да інавацый, якія будуюцца на катэгарычнай ломцы рэчаіснасці. Народная педагогіка дэманструе сваю моц якраз вывераным кансерватызмам, а не сумніцельным, хоць і яркім, знешне прывабным мадэрнізмам.

Патрабаванне сувязі выхаваўчых працэсаў з жыццём абумоўлівала неабходнасць **дзейснага характару народнага выхавання**. Традыцыйная педагогіка падводзіла да высновы, што маральнае развіццё асобы найбольш эфектыўна будзе адбывацца ў ходзе маральна-практычнай дзейнасці. У сувязі з гэтым можна адзначыць, што народная педагогіка ніколі не фетышызавала вербалізм у выхаванні («Словамі сцяну не праб'еш», «Больш рабі, а менш гавары», «Хто многа гаворыць, той мала робіць»), а аддавала прыярытэт учынкам («Тады слова — серабро, калі справы — золата»).

У сваю чаргу дзейсны характар выхавання прадугледжваў актыўнасць выхаванцаў ва ўласным развіцці. У рэшце рэшт, без гэтага нельга было спадзявацца на эфектыўнасць педагагічных намаганняў дарослых. Аналіз фальклорных твораў паказвае, што іх героі дасягалі пэўных вяршынь у маральным і духоўным удасканаленні толькі тады, калі ў гэтым узнікала ўнутраная патрэба, якая абуджала адпаведную актыўнасць, бо, як трапна прыкмечана, «пад ляжачы камень вада не цячэ».

Прынцып актыўнасці выхаванцаў, па сутнасці, выражаў неабходную і абавязковую ўмову эфектыўнасці выхавання. Вытокі ж актыўнасці ва ўласным самаўдасканаленні бачыліся народнай педагогікай у правільнай арганізацыі ўздзеяння на гадаванцаў.

Народна-выхаваўчая сістэма ўтрымлівала і **патрабаванне адначасовага ўздзеяння на розум і пачуцці дзяцей**. Менавіта таму ў выхаванні не дапускаліся нудныя і аднастайныя маралізатарствы — павучанні павінны закранаць сэрца і душу. У дапамогу браліся сродкі народнай эстэтыкі.

Сур'ёзным фактарам, які павышаў выніковасць народнай маральна-выхаваўчай сістэмы, было імкненне прыцягнуць да ўдзелу ў выхаванні дзяцей як мага больш выхавальнікаў: «Моцны статак чарадою, а людзі грамадою», «Адна галавешка ў пячы не гарыць, а дзве і ў полі не тухнуць», «Адна галава добра, а дзве лепш» і інш. З самага нараджэння дзіцяці ў яго з'яўлялася бабка-павітуха, хросныя бацька і маці. Дапамагалі гадаваць дзяцей дзядулі і бабулі, родныя дзядзькі і цёткі, шматлікія іншыя сваякі. Дзеці таксама адчувалі на сабе выхаваўчае ўздзеянне суседзяў і аднавяскоўцаў. Непасрэдна выхаваннем малодшых дзяцей займаліся старэйшыя. Ужываючы сучасны лексікон, можна сказаць, што адбывалася сапраўдная **педагагізацыя навакольнага асяроддзя**. Даволі гарманічна спалучаліся грамадскі характар выхавання і сямейнае выхаванне дзяцей. Прычым можна з упэўненасцю сцвярджаць, што разуменне народам важнай ролі сям'і ў выхаванні дзяцей дазваляе гаварыць аб **прынцыпе прыярытэтнасці сямейнага выхавання ў фарміраванні асобы**. Гадаванне дзяцей заўсёды было важнейшай функцыяй беларускай сям'і, а клопат бацькоў аб дзецях — найпершым з сямейных клопатаў. Таму і роля сям'і ў станаўленні асобы лічылася вызначальнай.

Шмат спрэчных пытанняў выклікае ў сучасных навукоўцаў даследаванне пытання адносін да дзяцей у працэсе іх выхавання. Адны вучоныя лічаць, што народная педагогіка ўсходніх славян вельмі жорсткая, суровая. Іншыя даследчыкі схіляюцца да процілеглай думкі, маўляў, народная педагогіка культывуе гуманныя, мяккасардэчныя, добразычлівыя адносіны да дзяцей. Вывучэнне гэтага пытання дае падставы выказаць наступныя меркаванні. Народная мудрасць улічвае, што першаснымі, натуральнымі адносiнамі бацькоў да дзяцей з'яўляюцца адносіны, заснаваныя на любві, клопаце, імкненні да стварэння найлепшых умоў для іх росту і развіцця. У жыцці гэта нярэдка перарастае ў «празмерную» любоў да дзяцей, калі бацькі пачы-

наюць іх песціць, патураць капрызам і г. д. З мэтай недапушчэння падобнага народная педагогіка настойліва рэкамендуе строгія, патрабавальныя адносіны да дзяцей. З прычыны гістарычных умоў у пэўныя часы раілася шырока выкарыстоўваць фізічныя пакаранні. У сувязі з гэтым былі выпрацаваны такія «педагагічныя» пастулаты: «З пестуна нічога не будзе», «Хто дзяцей балуе, вяроўку ім на шыю рыхтуе», «Дай дзецям волю, адбярэш у іх долю», «Матка калі б'е, то вучыць» і інш.

Увогуле можна канстатаваць, што **прынцып патрабавальнасці да дзяцей у працэсе іх выхавання** вылучаецца ў народна-выхаваўчай сістэме ў самастойны прынцып, які дапамагае індывіду перавесці нормы і правілы грамадскай маралі ва ўнутраную патрэбнасць паводзіць сябе адпаведным чынам. Але ж народная мудрасць перасцерагала і ад празмернай суровасці і жорсткасці ў выхаванні дзяцей. Педагагічная скарбонка беларусаў утрымлівае шмат правілаў такога характару: «Калі не паможа кіў, то не дапаможа і кій», «Сілай адабраць можна, а даць — не», «Не ўсякаму каню цуглі памагаюць», «Не біце дубцамі — павучайце слаўцамі», «Не біце вяроўкамі, а навучайце гаворкамі».

Адначасова народна-педагагічная думка засяроджвала ўвагу на тым, што цеплыня, любоў, ласка ў адносiнах з дзецьмі прыносяць найлепшыя выхаваўчыя вынікі. Вось чаму як непасрэднае кіраўніцтва да дзеянняў выхавальнікаў можна разглядаць такія парады: «Ласка душу дастане», «З мядком і цвік праглынеш», «Ад дубцоў дурнеюць, а ад слоўцаў разумнеюць», «І благому рабі добра, дык апамятаецца».

Пры даследаванні традыцыйна-педагагічнай культуры няцяжка заўважыць, што палажэнні, правілы народнай педагогікі ясныя, канкрэтныя, недвухсэнсоўныя і катэгарычныя. І гэта спрыяла выпрацоўцы адзіных падыходаў у выхаванні. З іншага боку, народна-педагагічная думка падводзіла да высновы аб немагчымасці стварэння ў выхаванні гатовых рэцэптаў, якія будуць прыгоднымі на ўсе выпадкі жыцця. Адны і тыя ж спосабы і сродкі выхавання, якія былі вельмі эфектыўнымі ў пэўных умовах, аказваліся зусім не прыгоднымі ў іншых. Таму ў народнай педагогіцы вылучаецца **прынцып гібкасці, шматварытэўнасці** арганізацыі выхавання. Яно раіць выкарыстоўваць не проста розныя, а часта нават прама процілеглыя падыходы, што выклікае істотныя цяжкасці ў сучасных даследчыкаў, якія спрабуюць адназначна ацаніць пэўныя напрамкі народнага выхавання.

Шматвяковы вопыт пераконвае, што пры гадаванні дзяцей

вельмі важна, каб выхаваўчыя патрабаванні былі **даступнымі і зразумелымі** для дзяцей. У многіх выпадках на першы план вылучаецца патрабаванне нагляднасці, канкрэтнасці пры выхаванні тых ці іншых рыс і якасцей. А з ростам дзіцяці ўскладняюцца патрабаванні да яго дзеянняў, учынкаў і паводзін. Цяжка прырэчыць народнай мудрасці, якая перасцерагае: «Менш укуціш — лягчэй глынеш», «Разумны вучыць не спяшаецца», «Ціхая вада берагі падмывае», «Хто спяшыць, той людзей смяшыць». У народзе заўсёды скептычна адносіліся да паспешлівасці, асабліва ў такой тонкай і далікатнай справе, як выхаванне. Пачуццё меры — адно з асноватворных палажэнняў народнай педагагічнай мудрасці: «Дзе няма меры, там няма веры», «Усё зашкодзіць, што занадта, нават пірагі», «На ўсё ёсць мера».

Вывучэнне народнай педагогікі беларусаў дае ўсе падставы сцвярджаць, што адным з прынцыпаў, якога прытрымлівалася традыцыйная выхаваўчая практыка, быў **прынцып сістэматычнасці** выхаваўчых уздзеянняў. Прымаўка «Кропля камень доўбіць не сілай, а як часта на яго падае» яскрава раскрывае сутнасць адпаведнага патрабавання да арганізацыі выхавання дзяцей. У народзе існуе цвёрдае перакананне, што настойлівасць, упартасць і карпатлівасць абавязкова дапамогуць дасягнуць станоўчых выхаваўчых вынікаў.

Да арганізацыі выхавання дзяцей народная педагогіка беларусаў выпрацавала шмат іншых патрабаванняў, якія рэгулявалі характар і структуру гэтага працэсу. З іх дапамогай эфектыўнасць народнага выхавання часам дасягала значнага ўзроўню. Як згадвалася вышэй, рускія даследчыкі XIX ст. адзначалі, што палешукі, якія жылі ў глухамані адмежавана ад цывілізацыі, але строга па законах сівай мінуўшчыны, па сваіх маральных якасцях маглі быць узорам для пераймання для жыхароў цэнтральных губерняў Расіі. Нездарма і ў сярэднявеччы заможная шляхта аддавала сваіх дзяцей на выхаванне ў простыя сялянскія сем'і для набыцця грамадска значных, агульначалавечых маральных якасцей, што ўласцівы беларускаму народу.

Таму і сёння ёсць сэнс пакласці ў падмурак сучаснай выхаваўчай тэорыі і практыкі каштоўнасныя набыткі народна-выхаваўчага вопыту.